

ÜÇ AYLIK DERGİ • FİYATI : 3.500.000 TL

İSTANBUL

ISSN 1300-7033

Levent Çalıköğlü
İnci Deniz Iğın
T. Gül Köksal
Murat Soygeniş
Gürhan Tümer
İlhan Tekeli
Aşlı Kayabal
Bülent Özden
Burçak Madran

BOĞAZİÇİ

Eser Tutel
Sıcaettin Ökten-Aynur Can
Yüksel Demir-Aytanga Dener
Belmin Söylemez
Barbaros Gönengül
Burak Boyssan
Emin Nedret İşli
Derviş Parlak
Turgut Tarhanlı
Uğur Kökten
Murat Koraltürk
Kevser Üstündağ
Doğan Kuban
Rinaldo Marmara
Hakan Koçak

Çiğdem Aysu
İclal Dinger-Zeynep Meray Enilil-Zekai Görçülli

GÜNDEM → ENDÜSTRİ YAPILARI MİRASIMIZ

- Oktay Ekinci
- Mehmet Ekiz
- Neşe Ergin
- Cengiz Kabaoğlu
- Cengiz Eruzun

10.yıl
TÜRKİYE
SİYASAL VE TOPLUMSAL
ARASTIRMA VAKFI

TÜRK HAVA YOLLARI

Tarih Vakti; Türk Hava Yolları'nın kurumsal desteğine sahip,
kamuya yararlı bir sivil toplum kuruluşudur.

D Ü N D E N B U G Ü N E

İSTANBUL

A N S İ K L O P E D İ S İ

336 yazar, 4300 resim, 10.000 madde, kuşe kâğıda ofset baskı, bez cilt...

Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul konusunda en zengin, en kapsamlı ve en sistematik kaynak. Kuşe kâğıda ofset baskı tekniğiyle hazırlanmış, 4608 sayfadan oluşan 8 ciltlik bu eser kentin 2000 yıllık tarihini toplam 10 bin madde ve 4300 fotoğraf/gravür/ haritayla göz önüne seriyor.

Canlanan

geçmiş...

Sosyal yaşam, mekânsal düzen...
Din... Siyasal olaylar... Ekonomi tarihi... Kültür ve sanat... Kentin kimliğine katkı

yapan kişiler... Depremler, yangınlar, salgın hastalıklar... Şenlikler ve bayramlar... Saraylar, konaklar, yalılar ve evler, camiler, tekkeler, kiliseler ve sinagoglar... İstanbul mutfağı ve lokantalar... Pencereler ve balkonlar... Giyim kuşam... Folklor...

ve hepsini birbirine bağlayan genel atmosfer...

İstanbul'un binlerce yıllık tarihi bu 8 cilt boyunca zihninizde canlanıyor.

Hem bir başvuru kaynağı, hem bir başucu kitabı...

Bu eser, yaşadığı kenti tanımak ve kentten zevk almak isteyen insanlar için hazırlandı... Boğaziçinin en eski yalısı olan Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı hakkında bilgi edinmek, eski İstanbul gravürlerini ve minyatür benzeri haritaları kolayca görebilmek, bir padişahın yaşam öyküsünü sadece İstanbul çerçevesi içinde okumak, üç büyük imparatorluğun başkenti olan bir kenti anlamak, her birinin ayrı haritasıyla semt semt kente dolaşmak *Dünden Bugüne İstanbul*

Ansiklopedisi'ne sahip olmakla mümkün. Hepsi kendi alanında sivrilmiş 336 bilim adamı, araştırmacı ve yazar bu kentin doğurgan tarihini 8 ciltte topladı... İstanbul'u ve Türkiye'yi daha iyi tanımak isteyenler için.

**Kendinize ya da
bir yakınınıza
en güzel armağan...**

Vali Konağı Cad. Samsun Apt. No.57 80220 Nişantaşı-İstanbul
Tel: (0212) 233 21 61 Faks: (0212) 234 32 90 pazarlama@tarhvakfi.org.tr
<http://www.tarihvakfi.org.tr>

Sahibi:

Tarih Vakfı adına
Orhan SİLİER

Yayın Kurulu:

Bahar Aksel, Bünyamin Çelebi,
Elvan Gülöksüz, Hülya Hatipoğlu,
Aşlı Kayabal, Turgut Saner,
Hamdi Can Tuncer.

Yazı Kurulu:

Prof. Filiz Ali, Prof. Dr. Metin
And, Prof. Dr. Tülay Artan, Zeynep
Avcı, Prof. Dr. Afife Batur, Cengiz
Bektaş, Doç. Dr. Murat Belge, Doç.
Dr. İhsan Bilgin, Uğur Büke, Prof.
Mustafa Cezar, Prof. Dr. Mehmet
Çubuk, Prof. Dr. Sencer Divitçioğlu,
Atilla Dorsay, Prof. Dr. Edhem
Eldem, Prof. Dr. Semavi Eyice,
Mehmet Genç, Prof. Dr. Halil
İnalcık, Prof. Dr. Haydar Kazgan,
Prof. Dr. Mübeccel Kiray, Dr. Orhan
Koloğlu, Doç. Dr. Sema Erder, Prof.

Doğan Kuban, Prof. Dr. Gülrü Necipoğlu, Doç.
Dr. Nevra Necipoğlu, Dr. Burhan Oğuz, Prof.
Dr. İlber Ortaylı, Dr. Nazan Ölçer, Prof. Dr.
Ferhunde Özbay, Prof. Dr. Jale Parla, Prof.
Dr. Metin Sözen, Prof. Dr. Mete Tapan, Prof.
Dr. Zafer Toprak, Prof. Dr. Mete Tunçay,
Prof. Dr. Erol Tümertekin, Prof. Dr. Stefanos
Yerasimos.

Genel Yayın Yönetmeni ve Sorumlu Yazı

İşleri Müdürü: Seçil YERSEL

Grafik Tasarım: Haluk TUNCA Y

Grafik Uygulama: Saliha BİLGİNER

Reklam Koordinatörü: İnci TEPECİ

Reklam Koordinatörü Yrd.: Yasemin GÜNEY

Düzeltili: Nihal BOZTEKİN

Dizgi: Mahir ÖZGÜL

Renk Ayrımı, Baskı ve Cilt:

MAS Matbaacılık A.Ş. Tel: 0 212 285 11 96

Dağıtım: Dünya Dağıtım Tel : 0 212 629 08 08

Adres: Valikonağı Cad. Samsun Apt.

No.57 Kat.2 80220 Nişantaşı-İstanbul

Tel: 0 212 233 21 61 / 30

Faks: 0 212 234 32 90

e-mail: istder@tarikhvakfi.org.tr

www.tarikhvakfi.org.tr/istanbul

Abonelik: Abonet

Tel: 0 212 210 01 10

Faks: 0 212 222 27 10

e-mail: abonet@abonet.net

www.abonet.net

Abone Dağıtım: Aktif Dağıtım

Abonelik Bedeli: Yıllık 14.000.000 TL.

“İSTANBUL”DAN

Seçil Yersel 39. sayıyı sunuyor.

HEPİMİZE BİRER SÜPER EGO

Levent Çalıkoglu, 7. İstanbul Bienali'ne ve "bienal" in duruş noktasına eleştirel bir gözle bakıyor.

20**SAHTE KENT MOBİLYALARI**

İnci Deniz İlgin, İstanbuluların ürettiği ve kentin bir parçası haline gelen kent mobilyalarını inceliyor.

24**İSTANBUL'UN ÖNEMLİ BİR ENDÜSTRİ
ARKEOLOJİSİ HALİÇ TERSANELERİ**

T. Gül Köksal'ın Osmanlı teknoloji ve sanayi tarihinin en önemli tesislerinden Halic Tersaneleri üzerine yazısı.

27**SOKAK FESTİVALLERİ OLSUN...**

Murat Soygeniş'ten sokak festivallerine bir bakış ve bir dilek.

33**DÖNÜŞÜMÜN
TARİHÇESİ**

Gürhan Tümer'in İstanbul'un bozulma sürecinin hangi tarihlerde başladığına dair dönemsel notları.

35**İSTANBUL'U BİLMEK ÜZERİNE DÜŞÜNCELER**

İlhan Tekeli, Tarih Vakfı'nın 10. yılı dolayısıyla kaleme aldığı yazısında vakfın İstanbul ile kurduğu bir ilişki biçimi olan *İstanbul* dergisine bakıyor.

41**İSTANBUL'UN ANSİKLOPEDİSİ**

Aşlı Kayabal, Tarih Vakfı'nın ilk çalışmalarından olan *İstanbul Ansiklopedisi*'ni Nuri Akbayar ile yeniden tartışmaya açıyor.

46**SANAL İSTANBUL MÜZESİ**

Bülent Özden, sanal bir müzenin, bir İstanbul müzesinin kurulma ve işlerlik kazanma sürecini anlatıyor.

49**MÜZECİLİĞE SANAL
YAKLAŞIMLAR**

Burçak Madran ile sanal ortamdaki müzecilik anlayışına bir bakış.

52**DOSYA: BOĞAZIÇI****54****ARTIK BAŞKA BİR
BOĞAZIÇI DÜŞLESEK**

Doğan Kuban ve bir "installation" olarak Boğaziçi, farklı bir duruş noktası.

55

“GÖRKEMLİ SU BULVARI”NIN DÖNÜŞÜMÜ BOĞAZIÇI’NIN YÖNETİMİ VE KÖTÜ YÖNETİMİ

Zeynep Meray Enlil, İclal Dinçer ve Zekai Görgülü’nün Portekiz Azur Adaları’nda düzenlenen uluslararası bir planlama kongresinde sunulan çalışması.

57

BOĞAZIÇI’NDE ŞEHİRSEL MEKÂNLAR İSTİNYE ÖRNEĞİ

Çiğdem Aysu’nun bir coğrafyacı olarak, kendini sürekli değiştiren İstinye’ye bakışı ve önemli tespitleri.

64

KENT VE KÜLTÜR: RUMELİHİSARI EVLERİ VE SAKİNLERİ

Sadettin Ökten ve Aynur Can’ın çalışması; Rumelihisarı mahallesinde bulunan evlerin tercih nedenleri üzerine bir araştırma.

72

ÇOCUKLUĞUMUN BOĞAZ VAPURLARI

Eser Tutel ile geçmişe ve siyah beyaz vapurlara doğru bir gezinti.

79

1905 SENESİNDE FRANÇOIS-XAVIER LOBRY’NİN BOĞAZ TURU

Rinaldo Marmara, François-Xavier’in kısa ama çarpıcı gözlemlerini aktarıyor.

85

BİR BOĞAZIÇILI: BOĞAZIÇI MECMUASI

Murat Koraltürk, Şirket-i Hayriye’nin ve o dönem İstanbullularının Boğaziçi’ni nasıl algılayıp paylaştıklarını bir dergi ve onun ilginç dizini ile ortaya çıkarıyor.

88

BOĞAZIÇI YAKINDAN

Uğur Kökden, 1938 yılında basılmış, Ruşen Eşref Ünaydın tarafından kaleme alınan bir kitabı anlatıyor, *Boğaziçi Yakından*.

94

VANİKÖYÜ’NDE YOK OLMUŞ BİR YAPI

Emin Nedret İşli’den, hakkında sınırlı bilgi sahibi olduğumuz Serasker Rıza Paşa Yalısı ve ilk defa burada yayımlanan fotoğrafları.

96

KANAL ŞEHİRLERİ, NEHİR ŞEHİRLERİ, DENİZ ŞEHİRLERİ VE İSTANBUL

Burak Boysan’ın yazısında suyla ilişki kuran şehirlerin içinde İstanbul’un durduğu nokta farklı ve önemli.

99

HANGİ BOĞAZIÇI?

Aytanga Dener ve Yüksel Demir’den soruya cevap değil, soru olan bir fotoğrafik çalışma. Kimin Boğaziçisi?

104

BOĞAZIÇI

BOĞAZA NAZIR VAROŞLAR

Hakan Koçak, bakımımızı tepelere çekiyor; unutulmuş ama yaşamlarını sürdüren Boğaz sakinleri.

106

BOĞAZIÇI'NDE ÜÇÜNCÜ KÖPRÜ VE DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Kevser Üstündağ, gündemimizde kalması gereken üçüncü köprü projesini diğer iki köprüye bakarak değerlendiriyor.

108

STRATEJİK GÜVENLİKTEN İNSAN VE ÇEVRE GÜVENLİĞİNE

Turgut Tarhanlı, uluslararası hukuk çerçevesinde Boğaz ve geçiş hakkı üzerine yazıyor.

110

YÜRÜTME ORGANINDAN BİR KURALDIŞILIK KLASIĞI BOĞAZIÇI'NE RADAR KULELERİ

Derviş Parlak, belgeleri ile radar kuleleri projesini inceliyor.

118

ÇEVRE GÜVENLİĞİ AÇISINDAN İSTANBUL BOĞAZI'NDA GEMİ KAZALARI

Barbaros Gönençgil'in yazısında 1953 yılından beri karşılan gemi kazaları ve çıkarılması gereken dersler.

121

DALGALAR: BOĞAZ'DA YÜZEN ÇOCUKLAR

Belmin Söylemez'in bir kısa film çalışmasından dergiye yansıyan kareler ve Boğaz'ın uzaklardan gelen çocukları.

124

BAK BİR VARMIŞ BİR YOKMUŞ ESKİ GÜNLERDE...

Aytanga Dener ile Anadoluhisarı ve Bebek.

126

GÜNDEM → ENDÜSTRİ YAPILARI MİRASIMIZ

ENDÜSTRİ MİRASININ KORUNMASI

Oktay Ekinci'nin, endüstri mirasının korunması üzerine örnekler ve öneriler içeren yazısı.

129

EYÜP SULTAN FESHANE BİNASI İŞLEVSEL DÖNÜŞÜM SÜRECİ

Mehmet Ekiz, Feshane binasını ve işlevsel dönüşümünü aktarıyor.

135

RAHMI M. KOÇ MÜZESİ

Neşe Ergin ile yeni oluşum olan Rahmi M. Koç Müzesi.

136

TOPKAPI SARAYI-ESKİ DARPHANE YAPILARININ YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Cengiz Kabaoğlu, Darphane binasının geçirdiği aşamaları anlatıyor.

137

SÜTLÜCE KÜLTÜR VE KONGRE MERKEZİ

Cengiz Eruzun'un yazısında inşaatı süren Sütlüce Kültür ve Kongre Merkezi'nin yapım amaçları, tasarım ilkesi ve hedefleri.

138

İSTANBUL SESİ

140

Kent ve Kùltür

Rumelihisarı Evleri ve Sakinleri

Sadettin Ökten-Aynur Can

Osmanlı belgelerinde sivil toplum yapıları karşılığında beyt, dar, gurfe, hane, ev, hücre, kasır, konak, konak yavrusu, köşk, menzil, oda, sahilhane ve yalı terimleri kullanılmaktadır. İmparatorluğun barınma kültürünün zenginliğini gösteren terimlerden bazılarının ortaya çıkışı ve yaygınlık kazanmaları, klasik dönem içinde, ancak, farklı zaman dilimlerinde gerçekleşmiştir. Klasik dönem, İstanbul'un fethinden Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesine kadar olan zamanı ifade eder. Bu dönemde sarayın merkez olduğu ve onun yansımasından ibaret bir konut kültürü hâkimdir. Konut alanında Lale Devri bir dönüm noktası olarak düşünülebilir. Çünkü, saray ve çevresini temsil eden bir üst sınıf kültür ön plana çıkmış, İstanbul kent dokusunda, sivil konut alanında yeni biçimler üretilmiş ve kent mekânında konut düzleminde değişiklikler olmuştur. Özellikle Haliç ve Boğaziçi kıyılarında, mevsimlik eğlence ve dinlenmeye yönelik konut biçimleri geliştirilmiştir. Yalı ve sahilhane veya sahil saray biçimleri ortaya çıkmış, sultan ve üst düzey devlet görevlilerinin dinlenmeleri ve avlanmaları için mimari özellikleri ve süslemeleriyle dikkat çeken kasırlar yapılmıştır.

Boğaz'ın yerleşim alanı olarak kullanılması İstanbul konut kültüründe geç bir tarihe tekabül ediyorsa da, bu mekân öyle güzel işlenmiş ve bezenmiştir

ki söz konusu farkı göremezsiniz. Bahçe içinde, ahşap olarak inşa edilen köşkler ile su kenarında inşa edilen yeni konutlar, doğa-mekân bütünleşmesi içinde zengin süslemeleri ile İstanbul'u güzelleştirmiş ve şehre yeni bir silüet kazandırmıştır. Sivil konutlar yaygınlık kazanırken, aynı zamanda konut alanında bireyselleşme başlamıştır.

Konutlar yalnızca nesnel koşulların bir ürünü değil, aynı zamanda, insan ve toplumların sosyokültürel yapılarının yansıdığı gerçekliklerdir. Kent toplumunda konut çeşitlilik, karmaşıklık ve çelişkiler içeren zengin bir olguyu ifade etmektedir.

Günümüz İstanbul'unda İmparatorluk kültürünün ürünü halkın yaşadığı konut biçimleri, marjinal düzeyde bulunmaktadır. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma

Kanunu ile "kültür varlıkları" olmaları nedeniyle ahşap ve müstakil evler koruma altına alınmıştır. Birinci derecede tarihi eser kabul edilen evlerin, iç ve dış mekânı ile tamamen korunması zorunluluğu bulunurken, ikinci ve üçüncü derecede tarihi eser kabul edilenlerde dış cephenin korunması yeterli görülmektedir. İkinci ve üçüncü derece tarihi evlerde kişilerin iç mekânı istedikleri gibi düzenlemeleri, bu evleri yüksek gelir gruplarının gözünde çekici kılmıştır. Özellikle Boğaziçi'nin eski yerleşim alanlarında bulunan evler, yer aldıkları semtler nedeniyle de tercih konusu olmaktadır. Son yıllarda özellikle Arnavutköy ve Rumelihisarı Mahallesi'nde bu evlerin restorasyonu yaygınlık kazanmıştır.

Bu araştırmada, Rumelihisarı Mahallesi eski yerleşim dokusunda bulunan ahşap ve müstakil evleri tercih etmede, gelir düzeyi bağımsız değişkeni incelenmiş, yüksek gelir grupları tarafından bu evlerin bir prestij ve ayrıcalık göstergesi olarak tercih edildiği geçici yargısı denlenmiştir.⁽¹⁾ Rumelihisarı Mahallesi'nde sonradan oluşan gecekondu bölgesi dışındaki alanda bulunan ahşap görünlü evlerin yalnızca restorasyon yapılanları değil –araştırma probleminin bir bütünlük içinde incelenmesi amacıyla– eski haliyle kullanılanlar da araştırma kapsamına alınmıştır. Böylece bu evlerde oturma ve bunları tercih etme-

de, gelir düzeyi yanında sosyo kültürel parametreler de incelenmiştir. Konut-insan ilişkisi araştırılırken, gelir düzeyi ve nesnel koşullara indirgenmeden-konut kavramı sosyokültürel bir gerçeklik olarak ele alınmıştır.

Araştırma süresince, tesadüfi olarak seçilen 20 ev sahibi kaynak kişiyle görüşülmüştür. Alan araştırmasının sunulmasında şöyle bir sistematik izlenmiştir: Öncelikle araştırma problemi tanımlanmış, araştırma yöntem ve alanı hakkında bilgi verilerek elde edilen veriler çözümlenmiş ve değerlendirilmiştir. Veriler, araştırma sonucu ortaya çıkan iki farklı gelir grubunun sosyokültürel yapılarının ortaya koyduğu farklar açısından incelenmiştir.

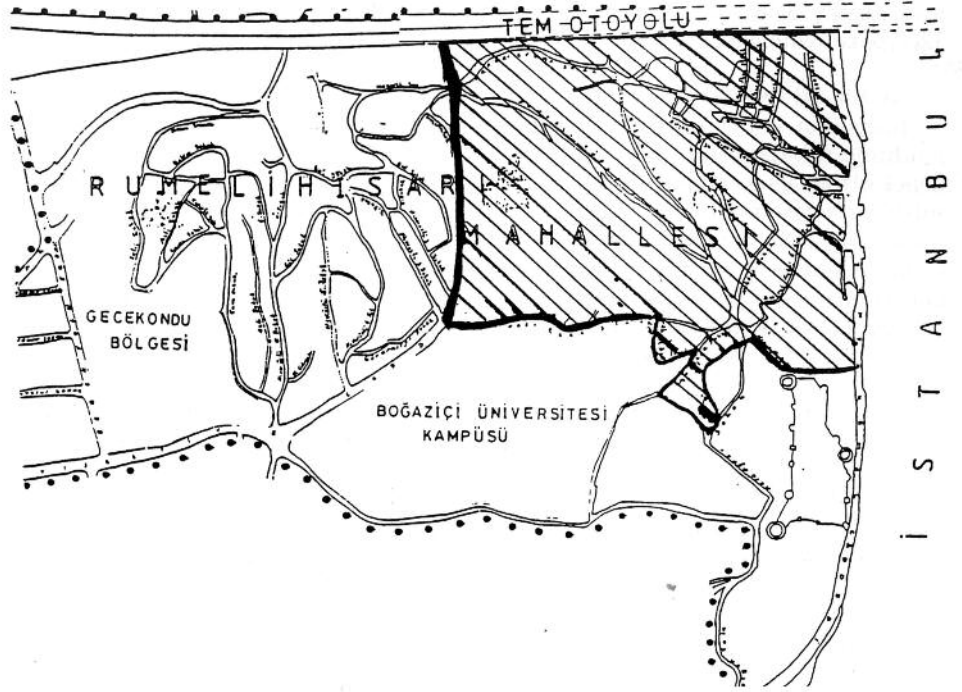
RUMELİHISARI MAHALLESİ

Sarıyer Belediyesi'ne bağlı bulunan Rumelihisarı Mahallesi, Boğaz'ın batı yakasında Bebek ile Baltalıman arasında olmak üzere Boğaziçi'nin en dar yerinde (Rumeli ve Anadolu Hisarları arası yaklaşık 780 metredir) kurulmuştur.

Abdülhak Şinasi Hisar, İstanbul'da her mahallenin kendine mahsus kokuları ve renkleri olduğunu söyler; Rumelihisarı'nı denizle özdeşleştirir ve seslerini şöyle anlatır: "Rumelihisarı'nın seslerini gönlümde taşırdım. Boğaziçi ağlarını korumak isteyen balıkçıların 'Kapitan!' diye haykırışları, bazen geçen bir yelkenliden taşan bir şarkı, bazen geçen bir sandaldan dağılan bir gazel ve kara tarafının yanık beki sesleriydi."⁽²⁾ Deniz, Rumelihisarı Mahallesi'ni tanımlamada temel unsur olmuştur; ancak, ismini aldığı Yeni Hisar, Yenice Hisar, Boğazkesen Hisarı⁽³⁾ veya Rumelihisarı denilen, II. Mehmet tarafından yaptırılan kaleler de belirleyici rol oynar.

Rumelihisarı'nın sınırları klasik dönemde yöredeki ilk Türk köyü olması nedeniyle diğer Boğaz köylerinden geniş tutulmuştur.⁽⁴⁾ XVII. yüzyılda Evliya Çelebi burayı "...kalenin dışında denize bitişik dar bir yerde olup, bağırsız ve bahçesiz, kayalar üzerinde kat kat 1060 kadar hanedir. 3 camii, 11 mescidi, 7 okulu, 1 hamamı, 200 dükkânı, Durmuş Dede Tekkesi, 7 kadar Rum hanesi vardır. Yahudisi, meyhanesi, bozahanesi dahi bulunmaz. Halkı balıkçı, kale neferi, kayıkçı ve diğer esnaftır"⁽⁵⁾ şeklinde anlatır. Erken klasik dönemin mütevazı yerleşim yeri, geç klasik dönemde Boğaziçi'nin önem kazanması ile cami, mescit, saray, köşk, yalı, sahilhane ve çeşmelerle süslenmiştir. Rumelihisarı, kalelerinin tarihte askeri ve siyasi kimliğin göstergesi olmasına rağmen tipik bir sayfiye köyü olmuştur.

XVIII. yüzyılda Rumelihisarı Köyü, Hacı Kemalettin Mahallesi, Kaleiçi ve Meydan mahallelerinden oluşmaktadır. 1802 tarihli Bostancıbaşı Defteri'nde Kayalar Camii ile Baltalımanı Taş İskelesi

Rumelihisarı Mahallesi haritasında araştırma alanı bölgesi. Kaynak: Sarıyer Belediyesi Harita Bölümü.

arasında 47 yalı, 6 hane, Durmuş Dede Tekkesi, Rumelihisarı, 3 iskele, Hisar Mektebi, hamamı, kahve dükkânı, tatlı su sebili ve nöbet yerinin olduğu kayıtlıdır.⁽⁶⁾ Yalılar ilmiye sınıfı mensuplarına aittir.⁽⁷⁾

"1877'de çıkarılan ilk Dersaadet Belediye Yasası'na göre İstanbul Belediyesi'nin sınırları Boğaziçi'nde oldukça geniş tutulmuştur. Boğaz köyleri çoğunlukla kıyıda yer aldıkları halde, Rumeli yakasında belediye sınırı gerideki sırta (Büyükdere Caddesi'ne) kadar dayandırılmıştır. Dolayısıyla köylerin alanları da oldukça geniş görünür."⁽⁸⁾

Klasik Osmanlı geç döneminden başlayarak bir sayfiye köyü niteliği taşıyan, Samiha Ayverdi'nin kaleler köyü dediği Rumelihisarı, 1950'lerde artan göçle birlikte Levent Mahallesi'nin kurulmasıyla dönüşüm sürecine girmiştir. 1950'lerden önce Rumelihisarı Köyü'nün sınırları, Baltalımanı Deresi, Zincirlikuyu, sahilinden Kayalar Mescidi'ne kadar olan alandı. Kayalar Mescidi'nin bulunduğu yer, eski tapu kayıtlarında Molla Fenari Mahallesi olarak geçmektedir. Aşıyan yolu yatık meyilli olmasından dolayı zamanla sınır haline gelmiştir.⁽⁹⁾

Vapur iskelesi ve iskele meydanı çevresinde bulunan yalılar, 1938-41 yılları arasında ilk sahil yolu açılırken yıkılmıştır.

1950'lerde dönüşüm süreci nüfus artışı ile başlamıştır. Hızla artan nüfus, 1955 yılında 2.479, 1975 yılında 9.210, 1990 yılında ise 18.004'e ulaşmıştır.⁽¹⁰⁾ Bugün Rumelihisarı Mahallesi'nin nüfusu yaklaşık olarak 23.000'dir.* Baltalımanı ve gecekondulaşma ile oluşan Fatih Sultan Mehmet Mahallesi'nin ayrılmasıyla

sınırının küçülmesine rağmen, nüfusunun artmasının nedeni, eski yerleşim dokusu dışındaki alanda gecekondulaşmanın oluşması ve hızlı bir şekilde nüfus almasına bağlanabilir. Rumelihisarı Mahallesi'nin dönüşümü yalnız gecekondulaşma ile açıklanamaz. 1950 öncesi, sayfiye yerleşmesine uygun bir mekân iken, sahil yalılar ile klasik kültürün doğa-mekân birlikteliğini yansıtmaktadır. Özel konut alanı, değişen kentsel parametrelere bağlı olarak yerini lokanta ve çay bahçelerine bırakmıştır. Boğaziçi Üniversitesi'nin varlığı ve Rumelihisarı'nda yapılan kültürel etkinlikler mahalleyi kültürel açıdan etkilemektedir; ancak, mahalle sakinlerinin dörtte üçünü gecekondularda yaşayan halk oluşturmaktadır.⁽¹¹⁾

Böylece, Rumelihisarı Mahallesi de-yince 1988 yılında kurulan Fatih Sultan Mehmet Köprüsü, Rumeli Hisar kaleleri, Boğaziçi Üniversitesi ve sahildeki lokanta ve çay bahçeleri akla gelmektedir. Mahalle sınırları içinde 3 cami, 4 ilköğretim okulu, 1 lise, Boğaziçi Üniversitesi Kuzey Kampüsü'nün tümü ve Güney Kampüsü'nün giriş kapısı bulunmaktadır. Camilerden, sahilde bulunan tarihi Hacı Kemalettin Camii ve Ali Pertek Camii mescit olarak yaptırılmışlardır; diğeri ise Hisarüstü gecekonduları halkı tarafından yaptırılan Hisarüstü Camii'dir.

Rumelihisarı Mahallesi eski yerleşim dokusunda bulunan lüks villa, apartman ve müstakil evler ile içerilere sokuldukları karşılaşılan gecekondularıyla, ikili bir yapıya sahiptir. Mahallenin tümünde görülen bu ikili yapı, eski yerleşim dokusunda apartman ve müstakil evler olarak gözlenmektedir.

Rumeli Mahallesi 55 sokaktan oluşmaktadır. Mahallede, işyeri olarak ▶

kullanılanlar dahil olmak üzere, toplam 1280 bina bulunmaktadır.**

ALAN ARAŞTIRMASI

İnsanların konut yapma ve biçimlendirme tekniklerinin gelişmesinde, genel olarak ifade edilirse, nesnel koşullar ve sosyokültürel yapı belirleyici unsurlardır. Nesnel koşullar, zaman içinde teknolojiye ve ulusların ekonomik yapılarına bağlı olarak daha hızlı bir değişim sergilemektedir. Birbirleriyle etkileşim halinde olan bu değişim sürecini, sosyal yapı ve arkasından kültürel yapı izlemektedir.

Kültür, değişimi görece olarak uzun dönemde gerçekleştirir. Kültürün süreklilik ve istikrar içinde devam etmesi gerçeği, birey ve toplumlara nüfuz etme etkisi ile açıklanabilir. Kültür birey ve topluma derinlemesine işlemiştir. İnsanlar doğduklarında kendilerini bir kültürün içinde ve onun parçası olarak bulurlar; değer yargıları ile beslenerek kimliklerini kazanırlar. Toplumlar da böyledir. Böylece, kültürel değerler, güçlü ve etkisi uzun süre devam eden

rün temsilcisi olan ahşap evler marjinal düzeyde bulunmaktadır. Bu evler, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na göre "kültür varlıkları" olmaları nedeniyle koruma altına alınmıştır. Alan araştırmasının genel amacı, bu evlerin bugünkü durumu, kullanım amacı ve sahiplerinin kimler olduğunun sorgulanmasıdır.

İstanbul kent kültüründe, gelir düzeyi yüksek grupların bir prestij göstergesi olarak eski yerleşim dokusundaki tarihi ahşap evleri tercih etme eğilimi sezilmiştir. Boğaz köylerinde dağınık biçimde restorasyonu yapılan bu evler, özellikle Arnavutköy ve Rumelihisarı Mahallesi'nde dikkat çeker tarzda yaygınlık kazanmıştır.

Anlaşıldığı üzere bağımlı değişken, İstanbul kent dokusunda ahşap, müstakil evlerde oturma tercihidir. Bu tercihlerin ortaya çıktığı Rumelihisarı Mahallesi'ni temsil etmesi amacıyla, restorasyon yapılmış veya yapılmamış biçimiyle ancak dış cephesi ahşap görümlü evler ele alınmıştır. Apartman tipi konutlar araştırmanın dışında tutulmuştur.

İstanbul kent dokusunda Rumelihi-

ma konusu evlerin yoğunlaşması ve Nispetiye Caddesi sınırından yukarıda kalan alanın Hisarüstü denilen gecekondu bölgesi olmasıdır. Araştırmanın genel amacıyla, söz konusu evlerin günümüzdeki durumu ve yeni sahiplerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi, alan sınırlarının bu şekilde belirginleştirilmesini gerektirmiştir.

Sınırlandırılan alan, 26 sokaktan oluşmaktadır.*** Yahya Kemal Caddesi'ndeki binalar da dahil olmak üzere bu sokaklarda toplam olarak 326 bina bulunmaktadır. Sınırlandırılan alan içinde homojen bir dağılım elde etmek için, ahşap ve müstakil evler tesadüfi olarak seçilmiştir. Evler 11 sokakta dağılmıştır ve burada 148 bina bulunmaktadır.****

Araştırma yöntemi olarak, "bireysel görüşme yöntemi" seçilmiştir. İnsan yaşamında, görüşmenin oldukça eski ve önemli bir yeri vardır. Görüşme, bireylerin çeşitli konulardaki bilgi, düşünce, tutum ve davranışlarının ve bunların kaynağının öğrenilmesinde en kestirme yol olarak kullanılagelmiş bir yöntemdir.⁽¹²⁾ Takdir edilecektir ki, farklı kültürel ve sosyoekonomik gruplardaki bireylerin özel konutuna girmek ve yaşamlarıyla ilgili, özellikle duyarlılığın yüksek olduğu tercihleri içeren konularda, gerçeğe yakın yanıtlar almanın pek çok güçlüğü vardır. Sübjektif konularda veri toplamanın sınırlarını zorlamak ve mümkün olduğunca doğru bilgiye ulaşmak amacıyla seçilen yöntemün avantajları göz önünde bulundurulmalıdır. "Görüşmede, söylenenlerin, yüzeysel anlamları yanında 'gerçek' ve derinliğine anlamları da çıkartılabilir. Yapmacık cevapların ayıklanabilme ve gerçeklerin ortaya çıkartılabilme olasılığı yüksektir."⁽¹³⁾ Soru formuna bağlı kalmadan merak konusu ya da şüpheye kalmış sorular kaynak kişiye hemen yöneltilebilmektedir. Bunun yanında, araştırmaya gösterilen ilgi, ciddiyet ya da tersi durumlar ses tonu, mimikler vb. yardımıyla anlaşılabilir. Görüşme tekniği, yanlış anlamların en aza indiği, geri besleme (feed back) mekanizmasının işletilebildiği, her eğitim düzeyinde insana uyabilen bir teknik olup derinlemesine bilgi alınmasına elverişlidir.⁽¹⁴⁾

Görüşme tekniğinin zayıf yönleri ise kaynak kişinin yönlendirilmesine açık ve zaman alıcı olmasıdır.

Görüşmede, önceden hazırlanmış, 20 soruluk bir form kullanılmıştır. Soru formu hazırlanmadan önce ev sahibi iki kişi ile görüşülmüş, bu kişilerden yardım isteminde bulunulmuş ve alınan bilgilerden yararlanılmıştır. İlk dokuz soru, kimlik bilgilerine ve kaynak kişinin sosyokültürel düzeyinin belirlenmesine yöneliktir. Diğer sorular ise kaynak kişilerin daha önceki konutları, konut-mahalle ilişkisi, konut-insan ilişkisi, konutun algılanması ve konut tercihinde öncelikler sıralanmasını içermektedir.

Rumelihisarı Mahallesi

belirleyiciler olmaktadır.

Yeni bir medeniyet projesi ile gelen Cumhuriyet'in, konut alanındaki tavrı ve gerçeğini ortaya koyması Tanzimat sonrası dönemdeki değişiklikler ile açıklanabilir de, geçerlilik ve yoğunluk derecesinin İstanbul'un her yerinde aynı olduğu iddia edilemez. Hukuksal ve kurumsal yapılanma yeni düzenlemelerle değiştirilebilse de, anlatıldığı gibi kültür, süreklilik içinde izlenmektedir.

Klasik Osmanlı döneminin konut ve yerleşme kültürünün tipik yapısı olan iki veya üç katlı, bahçeli, ahşap evler, nesnel koşullar ve kültürde Batı etkisi ile Cumhuriyet Türkiye'sinde yerini apartmanlara bırakmıştır. Bugün klasik kültü-

sarı Mahallesi düzleminde ortaya çıkan ahşap ve müstakil ev tercihi bağımlı değişkeni üzerinde, gelir düzeyi bağımsız değişkeni incelenmiştir. Yüksek gelir gruplarında bu evlerin prestij ve ayrıcalık göstergesi olarak tercih edildiği geçici yargısı denenmiştir.

Alan araştırması, Rumelihisarı Mahallesi'nin tamamında değil, eski yerleşim alanını içine alan bölgede yapılmıştır. Bu alan, sahilde doğal sınır olan Yahya Kemal Caddesi, ona paralel olarak Nispetiye Caddesi, Aşıyan Yolu ve Boğaziçi Üniversitesi Kampüsü'nü dışarıda bırakarak TEM otoyolu ile sınırlanmıştır. Alan sınırlandırılmasının nedeni, belirtildiği gibi, eski yerleşim alanında araştır-

Araştırmanın kısıtları şöyle belirtilir: ahşap, müstakil evde oturuyor olma, evin sahibi olma. (Evin sahibi olmayan kişilerle görüşülmemiştir.)

Alan araştırması bir ayda tamamlanmıştır. Öncelikle, kaynak kişilere kişisel mülkiyet yapılmış ve araştırmanın teorik anlamdaki ve uygulama alanındaki önemi anlatılmış; mahremiyet konusunda saygı davranılmasıyla güven kazanılmaya çalışılarak yardım istenmiştir. Ev sahibi seviz kişi görüşmeyi kabul etmemiş ve linlemek bile istememişlerdir. Hazırlanan soru formu, tamamen ona bağlı kalmadan, 20 ev sahibi kaynak kişiye bireysel olarak uygulanmıştır. Genel olarak, beklenenden daha fazla ilgi ve yardımla karşılaşmıştır. Görüşme süreci kişilere göre değişmekle beraber yirmi dakikadan iki buçuk saate uzayabilmiştir.

ELDE EDİLEN VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ

Bağımsız değişken olarak alınan gelir düzeyinin incelenmesinde, yüksek ve düşük olmak üzere iki gelir grubu tespit edilmiştir.**** Her iki gelir grubundan da 10'ar kaynak kişiyle görüşülmüştür.

Dolaşılacak toplam 20 evin 19 tanesi koruma altına alınmış ikinci veya üçüncü derece tarihi eser kabul edilmektedir. Bu eserlerde, dış cephenin görünümünün korunması koşuluyla iç mekânın yapı tekniği ve düzenlenmesi kişilerin isteğine bırakılmıştır. Evlerden bir tanesi, tarihi eser zorunluluğu olmaksızın isteğe bağlı olarak diğerlerine benzer şekilde inşa edilmiş ve ahşap cephe tercih edilmiştir.

Düşük gelir grubunu temsil eden kaynak kişilerin oturdukları evler, nitelik olarak birbirinden farklıdır. Bu grubu temsil eden 10 evden 5'i tamamen ahşap olup eski haliyle kullanılmakta iken diğer 5 tanesi restorasyonu yapılmış, sadece dış görünüşü korunan evlerdir.

Görüşme süresince, her iki grup dinlendikten sonra elde edilen beş verinin esas alınmasıyla bir tablo oluşturulmuştur. Bu tablo genel olarak grupları tanıtmakla birlikte, aynı zamanda, onların aralarındaki farkları açık olarak ortaya koymaktadır.

1. Eğitim Düzeyi Açısından Grupların Karşılaştırılması

Tablodan izleneceği gibi üniversite mezunu olan kaynak kişi sayısı yüksek gelir grubunda 9 iken düşük gelir grubunda 2'ye düşmüştür.

Yüksek gelir grubunda, 3 kaynak kişi mimardır. Diğerlerinin ise, 2'si serbest meslek sahibi, 2'si banka yöneticisi, öğretimin üyesi, öğretim görevlisi ve ekonomisttir. Düşük gelir grubunda 3 işçi emeklisi, 2 memur, 2 serbest meslek sahibi, yönetici, öğretmen ve ev hanımı bulunmaktadır. Mesleklere ilişkin toplanan veriler, aile reislerine aittir.

2. Aile Açısından Grupların Karşılaştırılması

Yine tablodan izleneceği gibi, yüksek gelir grubunda anne, baba ve çocukların bir arada yaşadığı "çekirdek aile" yapısı hâkimdir.

Yüksek gelir grubundaki kaynak kişilerden 2'si evlerinde sürekli olarak hizmette bulunan bir aile bulundurmaktadır ve böylece hayatlarını kolaylaştırdıklarını, müstakil evin külfetlerini rahatlığa dönüştürdüklerini söylemektedirler.

Düşük gelir grubunda ise 4 "çekirdek aile" ve 6 "geniş aile" yapısının bulunduğu tespit edilmiştir. "Geniş aile"den, aynı binada, evlenmiş bir veya iki çocuğuyla, gelin-damat ve torunlarıyla beraber yaşayan aileler anlaşılmaktadır. Genellikle alt katlarda ailenin büyükleri oturmakta olup üst katlar genç ailelere bırakılmıştır.

Kendilerinin bu yaşama biçiminden vazgeçemediklerini, fakat çocuklarının bu konuda farklı düşündüklerini söylemişlerdir. Düşük gelir grubu içinde olup restorasyon yapılmış evlerde oturan kaynak kişiler, bu tercihlerinde "eski kültürü temsil etme" ve "eskiyi muhafaza etme" amaçlarını taşıdıklarını ifade etmişlerdir. 4'ü çekirdek aile olarak yaşamını sürdüren bu grup kaynak kişiler, kültürel bağlılık ya da korumacı davranışlarının sebeplerini şöyle sıralamışlardır:

- Eski yaşama biçimini sevmeleri
  - Daha sağlıklı ve insanca yaşamaya uygun olduğunu düşünmeleri
  - Ailelerinin sembolü olarak kökenlerini sürdürme isteği
  - Bu tür evlerde oturmayı zorunluluk değil bir "ayrıcılık" olarak görmeleri
- Düşük gelir grubuna dahil olup restore edilmemiş evlerde oturanlarda, ge-

Düşük ve Yüksek Gelir Grubunun Başlıca Nitelikleri ve Farkları

Nitelikler	Düşük Gelir Grubu (Kaynak kişi sayısı)	Yüksek Gelir Grubu (Kaynak kişi sayısı)
Ortalama eğitim düzeyi (üniversite)	2	9
Çekirdek aile yapısı	4	9
Evi masrafsız ve ucuz bulma	9	2
Önceden oturlan evlerin apartman olması	1	9
Ortalama çocuk sayısı	3	2

Düşük gelir grubu kaynak kişilerden 1'i evinin alt katını işini sürdürebilmek için yorgan dikim atölyesi olarak kullanmaktadır. Yine aynı grup kaynak kişilerden 1'i evini ikiye bölerek kiraya vermiştir ve kira gelirinin geçenebilmesi için önem taşıdığını söylemektedir. Ortalama çocuk sayısı düşük gelir grubunda 3 iken yüksek gelir grubunda 2'ye düşmüştür.

3. EV, MAHALLE VE KOMŞULUK İLİŞKİLERİ AÇISINDAN GRUPLARIN KARŞILAŞTIRILMASI

Düşük gelir grubu kaynak kişilerden 9'u, evlerini masrafsız ve ucuz bulmaktadır. Evlerinin kendilerine ek bir külfet yüklenmediği konusunda hemfikirler ve ihtiyaçlarını karşıladıklarını söylemektedirler. Yüksek gelir grubundan sadece 2 kaynak kişi, evlerini masrafsız ve ucuz bulmaktadır.

Düşük gelir grubu kaynak kişiler öncelikle ev sahibi olmaktan ve bu mahallede oturmaktan çok memnun olduklarını söylemektedirler. Önceden beri bu mahallede ve bu tür evlerde oturduklarından kendilerini şanslı saymaktadırlar; onlar mahalleyle ve bahçeli, ahşap evleriyle adeta bütünleşmişler. İçlerinden 7'si, bahçesinde sebze, meyve ve çiçek yetiştirmektedir. Bahçe işlerini kendileri için "hoş bir uğraş" haline getirmişlerdir ve bahçeden çok yönlü olarak yararlan-

leneksel olarak yaşama alışkanlıklarına bağlılık görülmüştür. Bu evlerde oturmalarında "dedelerine saygı"nın önemli olduğunu belirtmişlerdir. Ancak, bu tercihin onlar için bilinçli bir tarihsel, kültürel birikimi yansıtmaktan çok, sosyal ve ihtiyaçların karşılanması ağırlıklı olduğu görülür. Nitekim söz konusu kaynak kişilerin bu tür evlerde yaşamaktan memnun olmaları şöyle bir öncelik sıralaması ile özetlenebilir:

1. Kendilerine ait olma
2. İhtiyaçlarını karşılayıp yaşamlarını sürdürebilmeleri
3. "Dede ya da baba yadigarı" olma niteliği
4. Mahalle ve evlerini sevmeleri
5. Komşuluk ilişkilerinden memnuniyet
6. Bahçe işleriyle uğraşmak
7. Kullanışlılık

Böylece, bu evlerde oturmaları ihtiyaçların karşılanması ağırlıklı şekillenmekte, kültürel yaşama ilişkin veriler olarak sayılabilecek "dede ya da baba yadigarı" olma niteliği ve mahalle ve evlerini sevmeleri nitelikleri daha sonra sıralanmaktadır. Yüksek gelir grubu kaynak kişilerden 9'u, önceden apartman yaşantısı sürmüştür. Düşük gelir grubunda ise 9 kaynak kişi müstakil, ahşap, bahçeli ev geleneğinden gelmektedir.

Düşük gelir grubu kaynak kişilerin hepsi komşuluk ilişkileri hakkında sorulan sorulara, komşuluk ilişkilerinin iyi ▶

Görüşme yapılan evlerin haritadaki görünümü. Kaynak: Sarıyer Belediyesi Harita Bölümü.

olduğunu yönünde yanıtlar vermişlerdir. Yüksek gelir grubu kaynak kişilerden 8'i, komşuluk ilişkileri olmadığını ve bunu çok önemsemediklerini, evlerinin onlara her şeyi ile yettiğini söylemişlerdir.

Düşük gelir grubu kaynak kişilere dair ortak gözlem, ev-bahçe-mahalle bütünleşmesi ve komşuluk ilişkilerinin iyi olmasıdır. Çiçek yetiştiren ve bahçeleriyle övünen kaynak kişiler, sağlıklı bir yaşam için bu uğraşının gerekliliğini vurgulamaktadırlar. Manzara ve bahçenin iç dünyalarını olumlu yönde etkilemesinden bahsederken, bu uğraşmayı yalnız kendileri için vermediklerinden, bulduklarını "muhibi güzelleştirmek" amacı taşıdıklarından bahsetmişlerdir. "İstanbul'un eski tadı'nın ve "eski güzelliğinin" kalmadığını söyleyen kaynak kişiler, bu evlerde otumayı bir ayrıcalık saymaktadırlar.

Düşük gelir grubuna ait ortak tespitler, özetle şöyle sayılabilir:

- Mahremiyete uygunluk
- Ev ve semtin bütünleştirilerek birlikte algılanması
- Bahçeye önem verilmesi
- Müstakil olma niteliğinin ayrılmaz bir parçası olarak bağımsız ve bireysel yaşam arzusu
- Apartmana yönelik eleştirilerin ayrınlığı

Kaynak kişiler, apartman yaşamını sıkıcı, rahatsız, gürültülü, doğal mekândan ve mahremiyetten yoksun bulmaktadırlar. Mahremiyetten yoksunluk, apartman sakinlerinin ortak kapı kul-

lanmalarına bağlanmıştır. Apartmana hiç sıcak bakılmadığı, hatta, tepeden bakılarak apartman yapımının küçümsendiği görülmüştür. Bir kaynak kişi, iddialı bir biçimde, "gecekonuda otururum, apartmanda oturmam" demiştir.

Düşük gelir düzeyini temsil edip restorasyon yapılmış evlerde oturan kaynak kişiler tarafından, görüşme sırasında sorulmamasına rağmen eve ilişkin tanımlama ve benzetmeler yapılmıştır. Aşağıdakine benzer görüş bildirimlerine yüksek gelir grubu kaynak kişilerde rastlanmamıştır.

"Ev bir nüfus kâğıdıdır; bir kimliktir."

"Bu evler eski saltanat devrinin birer damlasıdır."

"Devletin nasıl bir meclisi varsa, ailenin de evi vardır. Acılar, sevinçler, telaşlar burada paylaşılır ve yaşanır."

Yüksek gelir grubu kaynak kişilerden biri, diğerlerinden farklı nitelik ve tercihlere sahiptir. Restore edilmiş ev, apartman gibi altı üstü iki kat olarak kiracı ile paylaşılmaktadır. Bahçesi, bırakılan çiçeklik payları dışında, garaj olarak kullanılan beton alandan oluşmaktadır. Evdeki çocuk sayısı ise diğerlerinin en yükseği olup dört tanedir. Evin, mahallenin güzelliği ve kendilerine ait olmasından dolayı tercih edildiği söylenmekle birlikte, kiracının varlığı kısıtlanma olarak algılanmakta ve mahremiyet açısından sıkıntı duyulmaktadır.

Yüksek gelir grubu kaynak kişiler

tarafından, evin müstakil olma niteliği, bağımsız ve bireysel yaşamla özdeşleştirilmektedir. Evler genel olarak fonksiyonel bulunmaktadır. Ancak, kaynak kişilerden 4'ü "düz ayak" evi tercih edeceklerini, bu şekilde eve hâkimiyetin olmadığını düşünmektedir; ancak, evin sağladığı "ayrıcalık" adına buna katlanabileceğini de söylemişlerdir. Müstakil evde, kendi kararlarını verebilme özgürlüğü ve kişilerin kendilerine ait geniş bir alana sahip olmaları söz konusudur. Müstakil olma niteliği kaynak kişilerin gözünde "ayrıcalık" ve "prestij" ifadesinde bir anlam sahtir. Müstakil olarak tarihi evleri seçmelerindeki neden ise, bir kaynak kişinin deyimleriyle "müstakil olacağına orijinal olmalı" sözünde bulunabilir. Orijinal olma ise "eski kültürü temsil", "eski binaları yaşatma çabası", "tarihi binaları korumak ve yaşatmak konusunda örnek oluşturma", "estetik görünüş", "semt evlerine ve dokusuna uygun olma" ve "eskiye sadık kalma" nitelikleriyle açıklanmaktadır. Tarihi evlere sahip çıkmada, Rumelihisari Mahallesi'nin önemi büyüktür. Boğaza nazır, nezih, doğal güzelliğe sahip, gürültüsüz ve eski yerleşim bölgesi olma nitelikleriyle, mahalle-ev bütünlüğü kurulmuştur. "Kötü bir mahallede, ama bu niteliklere sahip bir evde oturmak ister misiniz?" sorusuna, yüksek gelir grubu kaynak kişilerin tümü, mahalle ve evin aynı derecede önemli olduğu ve birbirini tamamladığı yönünde yanıtlar vermişlerdir. Kaynak kişilerden 3'ü Rumelihisari Mahallesi'nin önceden beri alıştıkları sosyal mekân olduğunu söylemişlerdir.

Yüksek gelir grubu evlerin bahçelerinde, çiçekler, ağaçlar, sportif faaliyetlere ve dinlenmeye yönelik (havuz vb.) düzenlemeler bulunmaktadır. Kaynak kişiler evin böylece çocuk yetiştirmeye uygun bir ortam sağladığını ve yazlık ev ihtiyacını ortadan kaldırdığını söylemişlerdir.

Yüksek gelir grubu açısından, bu tür evlerde yaşamının zorlukları şöyle sıralanabilir:

- Tarihi eser konumunda olduğundan evin korunmasında maddi ve manevi eziyet

- İş ve alışveriş merkezine uzak olma

- Masrafların fazla olması
- Masrafların külfet addedilmesi
- Odaların birbirinden uzak olması ve evin çok katlı kullanımından şikâyet
- Mahremiyete uygun olmama

Mahremiyet konusunun algılanmasının farklı olduğu görülmüştür. 2 kaynak kişi, komşuluk ilişkileri olmadığından ve komşularını yeterince tanımadıklarından dolayı kendilerini güvende hissetmediklerini belirtmişlerdir. 1 kaynak kişi, mahallede yüksek binaların bulunmasının kendi ev ve bahçesinin mahremiyetini ortadan kaldırdığını söylemiştir. 3 kaynak

kişi, evinde hizmetçi aile bulundurmaya mahremiyete aykırı bulmuştur.

Daha iyisini arama çabası içinde apartman değiştiren yüksek gelir grubu kaynak kişiler, aradıkları "anlam ve ayrıcalığı" bu evlerde bulduklarını söylemişlerdir. Kaynak kişilerin 8'i kendi tercihlerinin ürünü olarak bu evlerde oturduklarını kabul etmişlerdir. Olumsuz ve insanları zorlayan yönleri olmakla birlikte, kaynak kişiler tercihlerini bilinçli olarak yapmışlardır ve bu evlerde yaşamaktan memnundurlar. Hatta, bazı kişiler, bu memnuniyeti daha da ileri götürerek "bu evde oturmak, bu eve sahip olmak insana korkunç bir zevk veriyor" demiştir. Bir kişi de, bu tür evde oturmayı "başlı başına bir keyif" olarak nitelendirmiştir.

Yüksek gelir grubu kaynak kişilerin 6'sı oturdukları evlerde daha önce yaşayan insanlar hakkında bilgi sahibi değillerdir. Bunlardan 3'ü evlerinin geçmişini hiç merak etmediklerini söylemişlerdir. Buna karşılık düşük gelir grubu kaynak kişilerin tümü evleri ve eski sahipleri hakkında bilgi sahibidirler.

Apartmentlar hakkında düşünceleri sorulduğunda, düşük gelir grubununki-ne benzer olan eleştiriler getirilmiştir. Apartmanların rahatsız, mahremiyetten yoksun, sıradan, masrafsız olduğunu ve kültür farklılıklarına rağmen apartmanda uyumu sağlamanın zor olduğunu vurgulamışlardır. 2 kaynak kişi, apartmanı değil; ancak, apartman hayatını getirdiği kolaylıkları özlediklerini; yine 2 kaynak kişi, müstakil ev sitelerinin daha konforlu ve yaşamı kolaylaştırıcı nitelikleri olduğunu ve aslında öyle evlerde oturmak istediklerini söylemişlerdir.

BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Verilerin çözümlenmesi kısmında, gelir düzeyi farklı iki grubun ayrı niteliklere sahip olduğu ve alınan temel veriler itibarıyla birbirlerinden farklılaştığı görülmektedir. Ancak, aynı gelir düzeyine sahip düşük gelir grubu kaynak kişilerin kendi içinde ikiye ayrılması, gelir faktörünün dışında, konut kültürü farklılaşmasına bağlanabilir. Böylece gelirin, konut tercihi ve biçimlenmesinde rolü olduğu; ancak, bütünü açıklamada yetersiz kaldığı söylenebilir. Gruplar arasındaki farklılıklar sadece gelir düzeyi ile değil, onu da içine alan, geniş bir sosyo kültürel yapı içinde oluşmaktadır.

Ahşap, müstakil ve tarihi eser niteliğindeki evlerde oturmada ve bu evleri tercih etmede iki eğilimin ortaya çıktığı söylenebilir:

- Eski yaşama alışkanlığı ve kültürel devamlılık olarak ahşap, müstakil evlerde oturma eğilimi

- Tercihlerin farklılaşmasıyla, kent kültüründe yeni ve seçkin eğilim

Oluşturulan tablodaki tespitlerle birlikte ev, mahalle, komşuluk ilişkilerine

ilişkin veriler değerlendirildiğinde, geleneksel aile ve modern aile olmak üzere iki ayrı aile modelinden bahsedilebilmektedir. Düşük gelir grubunun geleneksel aileyi, yüksek gelir grubunun da modern aileyi temsil ettiği düşünülmektedir.

Geleneksel ailede izlenen ev-bahçe-mahalle bütünleşmesi, ortak bir mahremiyet anlayışı ve muhafazası, geniş aile yapısının aile bireylerinin sosyalleşmesinde getirdiği farklılıklar ve apartman hayatını kabullenememe nitelikleri ile bu konutların Osmanlı klasik dönemi konutlarının genel niteliklerini taşıdığı ve kültürel devamlılık içinde, onların bir uzantısı olduğu söylenebilir. Komşuluk ilişkilerinin yoğun yaşanması da, getirdiği toplumsal kontrol özelliği ve toplumsal baskı unsuru olmasıyla, geleneksel aile görüşünü güçlendirmektedir.

Sıracacı Sokağı'nda iki ailenin yaşadığı ikinci derece tarihi ev.

Modern aile, konut tercihi ve aile yapısında ortaya çıkan bağımsız ve bireysel yaşam, komşuluk ilişkilerine ihtiyaç duymama, fonksiyonellik ve rahatlığı öncelikli sayma ve apartmanı sıradan bulma ile yeni ve seçkin bir eğilim taşımaktadır. Yüksek gelir grubu kaynak kişilerden 2'sinin komşularının varlığını yalnızca bir nicelik olarak algılayarak güven unsuru saymaları, modern ailenin ne kadar bireyselleştığının bir göstergesidir. Geleneksel ailenin topluma dönük, kendini toplumla birlikte algılayan ve topluma karşı sorumluluk taşıyan tavrına karşılık, modern aile yüzünü kendine çevirmiştir ve artan beklentileri ile toplumun üzerinde ayrıcalıklı bir yerde olma iddiası taşımaktadır. Konfor ve rahatlığa yönelik düzenlemelerle daha fonksiyonel hale gelmiş evlerinin kendilerine ait olmasıyla aidiyet hissini duyumsamaktadırlar. Apartmanın "sıradan" olarak değerlendirilmesi de araştırma kapsamındaki modern ailenin prestij ve ayrıcalık arayışında olduğunu bir göstergesi olarak sayılabilir.

Böylece, Rumelihisarı Mahallesi'nde

konut biçimlerine yansıyan ikili yapı, ailelerin yapı ve tercihlerine de yansımıştır denilebilir. Geleneksel aile toplumsallaşma olgusu içinde yer alırken, modern ailenin bireyselleşme olgusunu getirdiği söylenebilir. Kent toplumunda bu olguların varlığı doğal olarak bulunmakta ve kent yaşamının bir gereği olan çok renkliliği sağlamaktadır. "Her toplum, yapısında uyum ve durağanlığı, tektipliği ve değişkenliği, sosyalleştirmeyi ve bireyciliği uzlaştırmak durumundadır."⁽¹⁵⁾

Araştırmadan, gelir düzeyi yüksek grupların, prestij ve ayrıcalık göstergesi olarak ahşap, müstakil ve tarihi eser niteliği taşıyan evleri tercih ettikleri sonucu çıkarılabilir. Ancak, bu, sadece gelir düzeyinin yüksekliği ile açıklanamayacaktır. Tarihi eser niteliği taşıyan evlerin tercih edilmesinde tarihi ve kültürel değerleri

muhafaza etme bilinci olsa da, bu evlerin müstakil ve özgün olması ile bulunulan mahallenin önemi büyük gözükmektedir. Eşlerin çalıştığı, hayatın yoğun bir tempoda sürdüğü İstanbul kentinde, modern aile için ev kavramının anlamı değişmeye başlamıştır. Dinlenmek ve çocukların gelişimi için iyi bir ortam hazırlamak amaçlı kullanımı içeren bir ev anlayışı gelişmiştir. Yapılan araştırmada, konut biçim ve görünümüne anlam ve ayrıcalık yükleyen yüksek gelir grubu kaynak kişilerin, aynı anlam ve ayrıcalığı ev kavramına yüklemedikleri söylenebilir. Bu evlerin tercih edilme nedenleri arasında yazlık ihtiyacını gidermesi, bağımsız bir yapı birimi olması ve komşuluk ilişkilerine ihtiyaç duymama, bireyselleşen bir yaşama biçimiyle açıklanabilir. Bu anlamda, modern ailede, konutun toplumsal ilişkilerin üretilmesinde bir araç olma niteliği terk edilmiştir. İstanbul kent kültüründe, yüksek gelir düzeyine sahip olan bir grup, gereksinim duyduğu konut biçimi ve anlamını üretmiştir. Geleneksel ailede ahşap ev biçimlerinin bir anlam ve sü- ➤

rekliklik taşınması, kültürel değerlere ve eski yaşama alışkanlıklarını sürdürmekle açıklanabilirse de, modern ailenin bu özü taşımaktan yoksun olduğu söylenebilir. Evlerin restore edilerek kültürel birikimin ve klasik dönem estetik değer anlayışının muhafaza edilmesi takdir edilecek bir davranıştır; ancak, bu davranışın ne adına yapıldığı da önemlidir. Modern ailelerin, oturdukları evlerin eski sahipleri hakkında bilgiye sahip olmamaları, klasik dönem kültürünün biçimsel anlamda devam ettiğini göstermektedir.

Araştırma problemine ilişkin çeşitli yorumlar getirilebilse de, bu yorumlar, araştırılan sorunsalın tümünü açıklamada yetersiz kalacak ve genel-geçer bir nitelik taşımayacaktır. Bu noktada, araştırmanın kısıtlarından bahsetmek gerekmektedir. Araştırılan resmi verilerde, ev sahibi-kiracı ve müstakil, ahşap ev-apartman dairesi toplam sayı ve oranları tespit edilememiştir. Sarıyer Belediyesi Harita Bölümü'nden alınan halihazırda-ki haritalarda bulunan ve görüşme kapsamında olan evlerin bir kısmı Numarataj Bölümü kayıtlarında gözükmemektedir. Araştırmanın kısıtlarından biri de, yalnızca ev sahibi kişilerin kaynak kişi olarak kabul edilmesidir. Araştırmanın kısıtları dışında düşünülen ve farklı amaçlı kullanılan ya da tercih edilen aynı tür evler düşünülürse veya görüşülen kaynak kişi sayısı artırılırsa daha gerçekçi sonuçlar ortaya çıkabilecektir. Yapılan araştırmada tespit edilen veriler, kişiler tarafından farklı biçimlerde yorumlanabilecektir. Bu yüzden, elde edilen veriler ve yorumlar tüm mahalle düzlemine ya da İstanbul'daki ahşap, müstakil evlere genellenemez. Ayrıca verilerden yola çıkarak geliştirilen geleceksel ve modern aile nitelikleri, araştırma kapsamında değerlendirilmelidir.

SONUÇ

Rumelihisarı Mahallesi'nde bulunan ahşap ve müstakil evleri tercih etmede, gelir düzeyi bağımsız değişkeninin incelenmesi amacıyla alan araştırması yapılmış ve bu evlerin yüksek gelir düzeyindeki insanlar tarafından restore edilerek prestij ve ayrıcalık olarak tercih edilmesi geçici yargısı denenmiştir. Rumelihisarı Mahallesi'nde gecekondulu bölgesi dışında bırakılarak, eski yerleşim dokusunda bulunan ahşap, müstakil evlerde oturan 20 ev sahibi kaynak kişiyle görüşülmüştür. Araştırma bölgesinde Sarıyer Belediyesi'nden alınan bilgiye göre, işyeri ve konut ayrımı yapılmaksızın toplam 326 bina bulunmaktadır. Görülecek kaynak kişi sayısı, araştırmanın kısıtları ve bireysel görüşme yönteminin uygulanması göz önünde bulundurularak tespit edilmiştir.

Araştırmanın sonunda düşük ve

yüksek olmak üzere iki gelir grubu belirlenmiştir. Nesnel koşulların zorlayıcılığını aşan yüksek gelir grubu kaynak kişiler, "sıradan" buldukları apartmanlarda oturmakla sıkılmışlar ve özgün, ayrıcalıklı, kendilerine prestij kazandıracak evleri tercih etmişlerdir. Kaynak kişiler bu evleri tercih etmelerinde, evlerin tarihi eser niteliği taşınmalarıyla özgün olmaları yanında, müstakil olma niteliği, fonksiyonellik, konfor ve bulunulan mahallenin önemli olduğunu söylemişlerdir. Düşük gelir grubunda ise bu evlerin, kendi içinde farklı tercih ve koşullara bağlı olmakla birlikte eski yaşama alışkanlıkları ve kültürel devamlılık olarak sürdürüldüğü söylenebilir.

Her iki gelir grubunda temel veriler olarak alınan ortalama eğitim düzeyi, aile yapısı, evi pahalı veya ucuz bulma, gelinen konut geleneği ve ortalama çocuk sayısı açısından karşılaştırma yapıldığında, birbirinden belirgin biçimde ayrılan sonuçlar elde edilmiştir.

Özetle, Rumelihisarı Mahallesi örneğinde ahşap, müstakil evleri tercih etmede modern aile yapısı, bireysel yaşantı niteliğiyle ayrılan yüksek gelir grubunda yeni ve seçkin eğilim izlenmiştir. Düşük gelir grubunda ise, bu tür evlerde oturmada ve bu evleri tercih etmede, tespit edilen geniş aile yapısı, toplumsal yaşantı nitelikleriyle eski yaşama alışkanlığı ve kültürel devamlılık eğilimi izlenmiştir. Tespit edilen farklılıklara rağmen her iki gelir grubu kaynak kişiler, bu evlerde oturmayı ayrıcalık saymaktadırlar.

İnsanlar elde ettikleri gelir ve bilgileri bir kimlik belirleme aracı olarak kullanırlar. Günümüzde antika eşya ve hat sanatına ilgi gösteriliyor olması ve bunlarla kimliğin yansıtılması söz konusudur. İşte tarihi ve müstakil evler de, kimlik yansıtan büyük ölçekli tercihler olarak sayılabilir. Yüksek gelir grupları bir kimlik elde etme ihtiyacında olup, tercih ettikleri bu evlerle yeni ve seçkin kimliklerini yansıtmaktadırlar. Düşük gelir grubunda ise kimliklerini muhafaza etme ve süreklilik içinde yansıtma eğilimi vardır. Düşük gelir grubu kaynak kişilerin bu evlerden vazgeçemediklerini, olanakları olsa evlerini restore ettireceklerini söylemeleri de bu eğilimin tutarlılığına işaret etmektedir.

Yüksek gelir grubu kaynak kişilerin hayata kültürel bir boyut kazandırmak için başlattıkları bu eğilim, evlerinin dış görünümü ile sınırlı kalmayacağı benzetilmektedir. Niçin tarihi eser niteliğindeki evlerin tercih edildiği sorusuna verilen yanıtların "eski kültürü temsil", "eski binaları yaşatma çabası", "tarihi binaları korumak ve yaşatmak konusunda örnek oluşturmak", "estetik görünüş", "semt evlerine ve dokusuna uygun olma" ve "eskiye sadık kalma" şeklinde

olması, bu grubun tarihsel ve kültürel bilince sahip olduğunu göstermektedir. Şu anda, oturdukları evlerin eski durum ve sahiplerini merak etmeseler de zaman içinde bu konuda merak ve ilgi oluşabileceği söylenebilir. ■

Fotoğraflar: Aynur Can

Dipnotlar

1. Can, Aynur, *İstanbul Kent Dokusunda Bir Tür Konut Tercibi ve Kültürel Yapı Etkileşimi: Rumeli Hisarı Örneği*, yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
  2. Hisar, Abdülhak Şinasi, *Boğaziçi Yalıları Geçmiş Zaman Köşkları*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1997, s. 117.
  3. Ayverdi, Samiha, *Boğaziçi'nde Tarib*, 4. b., İstanbul Fetih Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1982, s. 224.
  4. Aysu, Çiğdem, "Rumelihisarı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 6, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 1994, s. 357.
  5. Koçu, Reşad Ekrem, "Boğaziçi", *İstanbul Ansiklopedisi*, cilt 5, Koçu Yayınları, İstanbul, 1971, s. 2858.
  6. Aysu, Çiğdem, *a.g.e.*, s. 358.
  7. Şehsuvaroğlu, Haluk Y., *Boğaziçi'ne Dair*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul, 1986, s.188.
  8. Aysu, Çiğdem, *a.g.e.*, s. 358.
  9. Aynı.
  10. Aynı.
  11. Aysu, Çiğdem, *a.g.e.*, s. 358.
  12. Karasar, Niyazi, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, 6. b., Tekişik Matbaası, Ankara, 1994, s. 166.
  13. 13 *A.g.e.*, s. 175.
  14. *A.g.e.*, s. 175.
  15. Saran, Mehmet Ulvi, "Yeni Kent Düzenini Toplumsal Temelleri", *Çağdaş Yerel Yönetimler*, cilt 4, sayı 3, Mayıs, 1995.
- * 1995 yılına ait rakam olup Sarıyer Belediyesi Numarataj Bölümü'nden alınmıştır.
- ** 1995-1996 istatistiklerine ait olup Sarıyer Belediyesi Numarataj Bölümü'nden alınmıştır.
- *** Sınırlarındaki alandaki toplam sokak isimleri şunlardır: Ahmet Ağa, Ali Pertek, Ali Pertek Çıkmazı, Amiral Fahri Engin, Arpacı Çeşme, Arpacı Emin Aralığı, Durmuş Dede, Fenerli Türbe, Halim Paşa, Hisar Bayırı, Hisar Meydan, İmam Şerafettin, Kadın Mektebi, Kale Ağası, Kale Bahçe, Kara Koyun, Kemalettin Cami, Kışlak, Mektep, Mübayacı, Nafi Baba, Salih Bey, Sıracı Aralığı, Sıracı, Torlak Fınn ve Tezveren Dede.
- **** Görüşmenin yapıldığı sokak isimleri şunlardır: Ali Pertek, Amiral Fahri Engin, Arpacı Çeşme, Arpacı Emin Aralığı, Durmuş Dede, Fenerli Türbe, Kale Bahçe, Nafi Baba, Sıracı Aralığı, Sıracı ve Tezveren Dede. İsim ve rakamlara ilişkin bilgiler, 1995-1996 yılı istatistiklerine ait olup Sarıyer Belediyesi Numarataj Bölümü'nden alınmıştır.
- ***** Yüksek gelir grubu gelir düzeyi 400 milyon ve üstü, düşük gelir grubu ise gelir düzeyi 200 milyon ve altı olan kaynak kişilerden oluşmaktadır. Gelir düzeyi, 300 milyon olan bir kaynak kişi, A grubuna dahil edilmiştir. Akamlar 1998 yılı Mayıs ayına aittir.